

Моральні цінності в житті людини

На основі аналізу джерел схарактеризовано моральні цінності людського життя, які є вагомими та значущими з погляду суспільних інтересів і сталих норм. Цінності наповнюють сенсом існування людину. Вони відображаються у її свідомості, у вигляді оціночних суджень. Цінності набувають соціального сенсу, реалізуються, якщо глибоко усвідомлюються. Виділяють матеріальні й духовні цінності. Вищими духовними цінностями є любов, сенс життя, правда, справедливість.

Ключові слова: цінність, моральне життя людини, свобода, сенс життя, щастя.

Постановка наукової проблеми та її визначення. Аналіз цінностей та ціннісних орієнтацій у системі людської діяльності крізь призму власного сприйняття та моральних позицій античних і сучасних мислителів спонукає до подальшого дослідження цієї проблеми. Адже прилучення до загальних духовних цінностей, дотримання власних моральних обов'язків перед суспільством у всі часи було актуальним. Тому подальше дослідження цієї наукової проблеми допоможе осмислити сенс власного буття.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Поняття «цінність» уведено в науку в середині XIX ст. Згодом, на основі докладного й усебічного опрацювання цього поняття, сформувалася спеціальна галузь філософського знання – аксіологія (вчення про цінності).

Поняття «цінність» функціонує у філософській та психологічній науках, і в його основі лежить наявність у певних предметах, явищах, довколишній природі ознак і властивостей, які відображають їхню значущість для людини чи суспільства, тобто якість і властивість предметів, явищ, котрі становлять актуальну потребу особистості.

Категорія «цінності» дуже тісно пов'язана з категоріями «потреба», «інтерес», адже потреби, інтереси, цінності пронизують усі галузі суспільного життя, з їх допомогою можна відповісти на запитання «Що потрібно людині?», «У чому вона зацікавлена», «Що для людини дороге?».

Потреби людини, перетворені на інтереси, стають цінностями. Однак якщо вважати феномен «цінності» лише як задоволення потреб суб'єкта, то повністю нівелюється моральний аспект проблеми цінностей. Цінності мають наповнювати сенсом існування людини, духовно відтворювати людину. Отже, цінності – це дещо позитивне з погляду задоволення духовних та матеріальних потреб людини [4, с. 102].

Відповідно до цього виділяють два типи цінностей: 1) матеріальні – ті, які задовольняють насущні потреби людини (потреби здебільшого належать до матеріальної сфери життєдіяльності), 2) духовні – ті, які відроджують особистість у новій якості (це сфера суспільної свідомості, яка тяжіє до духовної сфери суспільного життя).

Серед духовних виділяють моральні, естетичні, пізнавальні та ін. Моральні цінності в житті людини відіграють дуже важливу роль. Це можна пояснити тим, що повноцінний моральний вибір, твердість моральних позицій особистості, здатність «вийти» за межі безпосередньої потреби передбачають наявність загальної основи для самоствердження людини як творчої особистості. Такою основою є цінності, що вражають моральну орієнтованість і ціннісний сенс поведінки людини.

В етиці вищою цінністю вважають категорію добро, яке відображає абсолютне, ідеально досконале, а вищими моральними цінностями є сенс життя, щастя, любов, правда, справедливість, дружба, тому що усвідомлення цих понять докорінно впливає на поведінку та свідомість людини.

Цінності трактують як засіб відображення дійсності у свідомості людини, тобто суб'єктивне відображення об'єктивної реальності. У свідомості людей цінності відображаються у вигляді оціночних суджень. Оскільки дійсність не знає абсолютного, то цінності мають відносний характер. Критерієм оцінювання є узагальнений образ, зразок, ідеал. Моральна цінність вчинку виявляється за допомогою порівняння з визнаним усім суспільством ідеалом добра, який фіксується у свідомості суспільства у вигляді певного комплексу моральних норм, правил, належної та рекомендованої поведінки. Різні люди в одній і тій самій ситуації поводять себе неоднаково. Різниця визначається тими цінностями, якими людина керувалася, її моральними позиціями, тобто цінності набувають

соціального сенсу, реалізуються і впливають на свідомість та поведінку особистості лише в тому разі, якщо їх глибоко усвідомлює, сприймає особистість як ціннісні орієнтації у світі людських потреб, передусім моральних.

Отже, ціннісна орієнтація – це і є вибір особистістю такого типу поведінки, в основі якого лежать певні, з тою чи тою глибиною усвідомлені або неусвідомлені цінності.

Ціннісні орієнтації, будучи елементом моральної свідомості, крізь призму суб'єктивного, особистісного сприйняття відображають не лише корінні інтереси та основні цінності людського буття, а й формулюють більш чи менш чіткі поняття сучасної людини про сенс життя, про людяність, про співчутливість. Та оскільки в суспільстві люди не однаковою мірою сприймають поширені й усталені цінності, то нерідко вони формують власні цінності, які можуть існувати або як «ідеальна» категорія, породжуючи суперечність між свідомістю та практичною поведінкою, або мають спрощений характер, що не виходить за межі буденних уявлень і, будучи, зазвичай, у таких випадках недостатньо стійкими, вступають у нерозв'язні суперечності із суспільними нормами та цінностями. Ціннісна орієнтація може бути спрямована і на справжні високі цінності, і на хибні, навіть «антицінності».

Ціннісні орієнтації особистості можуть не збігатися зі структурою цінностей, що функціонують у суспільній свідомості. Для окремої людини може бути вагомим та значущим зовсім не те, що є цінним і значущим з погляду суспільних інтересів і сталих норм. Але в кожній людині є певне ставлення до зовнішніх настанов, норм, звичаїв – так звана орієнтація на цінності [4, с. 103].

Для одних людей цінності, практиковані в суспільстві, самоочевидні, і вони цілком усвідомлено у своїй поведінці схильні орієнтуватися саме на них, а для інших ці цінності можуть бути недосяжними, незрозумілими або, інколи, уявлятися формальними. У такому випадку справжні морально-ціннісні орієнтації особистості можуть бути нею недостатньо усвідомленими й визначити їх можливо на основі поведінки людини впродовж кількох років. Саме лінія поведінки, моральне почуття особистості дають достатню підставу стверджувати, що морально-ціннісна орієнтація свідомості стійкіше виражає моральний сенс ціннісних координат у виборі вчинків і дій особистості, аніж окремі спонукання та оцінки.

Моральне життя людини – це не просто засвоєння суми прописних істин. Воно проходить у постійному напруженні духовних сил. А здійснення того чи того вибору не лише характеризує особистість, але і є важливим засобом її формування. Постійна несуперечлива структура ціннісних орієнтацій зумовлює такі якості особистості, як цілісність, надійність, вірність певним принципам, здатність до морального вибору заради ідеалів і цінностей. Суперечливість, навпаки, породжує непослідовність поведінки.

Однією з фундаментальних проблем у філософсько-етичній думці, інтерес до якої простежується впродовж усього процесу розвитку духовної культури людства, є свобода як моральна цінність. Були численні спроби пізнати «таємниці» свободи і на рівні філософського аналізу, і в побутовому трактуванні людей, адже від усвідомлення цього питання залежить доля найбільш суттєвих ціннісних орієнтацій особистості. Однак остаточної відповіді на це «вічне» запитання немає й не може бути, хоча спроби його осмислення тривають і сьогодні.

Як ціннісна категорія і як поняття, свобода – позитивна, оскільки вона мислиться як велике благо. Тому впевнено можна вважати свободу однією з вищих моральних цінностей людини. Кожен уявляє свободу по-різному. Одні мають на увазі свободу вибору моральної поведінки, інші – фізичні вчинки, що містять мізерну моральну основу, або й не мають її взагалі. Певна категорія людей не усвідомлює свободу, а вимагає і прагне її на рівні підсвідомості. Водночас свобода не передбачає абсолютної автономії людини, оскільки людина певною мірою залежить від об'єктивних і суб'єктивних умов буття. Прагнучи до свободи, людина не завжди усвідомлює, що ж це таке. Загалом свобода – це відсутність примусу (тиску).

Прийнято виділяти різні види свободи: юридичну свободу людини, свободу слова, свободу совісті, віросповідання та ін. Етика досліджує проблему свободи волі, тобто розв'язує питання, якою мірою дії людини незалежні від зовнішніх та внутрішніх причин, що визначають людське діяння.

В історії філософії ми знаходимо три найбільш загальних підходи до тлумачення свободи:

- заперечувальний, або детермінізм (абсолютизація влади і, по суті, відкидання свободи волі);
- стверджувальний, або індетермінізм (гіпертрофуючий, навпаки, автономію волі, протиставлений необхідності);
- обмежувальний, або принцип єдності (взаємозумовленості свободи й необхідності) [2, с. 75].

Захисники детермінізму або несвободи приводять на користь своєї теорії такі аргументи: людина є частина цілого, і над нею панують закони, відповідно, діяльність визначається тими самими законами; доведення про зміст життя, який детерміністи приводять на свою користь, вважається неможливим. І справді, якщо б моральне життя було вільним, то був би неможливим розрахунок і передбачення майбутніх діянь, тобто в моральному житті панувала б повна анархія. Теорія детермінізму надзвичайно різнобарвна у своєму трактуванні свободи, починаючи від грубого фаталізму до заперечення свободи на основі механічного світоспостереження і закінчуючи психологічним детермінізмом, який убачає визначення волі в складному житті уявлень (ілюзій).

Захисники індетермінізму, або вчення про свободу волі, приводять на свою користь показник свідомості. Кожна людина усвідомлює себе вільною; навіть якщо визнати, що свобода виявляється при близькому розгляді ілюзорною, все ж таки свідомість указує дуже ясно різні ступені примусу й, відповідно, просте заперечення не допомагає справі. Найбільш звична форма індетермінізму – свобода вибору. Моральність передбачає свободу вчинків.

І все ж свобода – відносна. Адже людина так чи інакше обмежена об'єктивно, багато обставин її життя – за межами її влади, тому свобода як повна автономія і незалежність від необхідності – це феномен ілюзорної свідомості [2, с. 76–78]. Моральна свобода – це діалектична єдність моральної необхідності й суб'єктивної добровільності поведінки, як здатність набуття суб'єктом влади над своїми вчинками.

Моральна необхідність – це сукупність вимог, які застосовує до діяльності людей історично визначена моральна система (сукупність моральних поглядів на людські діяння). Пізнання моральної необхідності – обов'язкова, але недостатня умова реалізації моральної свободи. Обов'язковою умовою і одночасно «механізмом» реалізації моральної свободи є моральний вибір. У житті людина стикається з різноманітними формами поведінки, інколи із протилежними, взаємно неузгодженими способами життєдіяльності, і це породжує питання про моральний вибір. Моральний вибір – це усвідомлене віддання переваги людиною тому чи тому варіантові поведінки, відповідно до особистих чи суспільних настанов, що ґрунтуються на певних цінностях [2, с. 106].

Кожна людина на певному етапі свого життя замислюється: для чого вона живе, у чому сенс її життя? Тобто на певному рівні соціально-психологічної зрілості особистості в структурі самосвідомості виникає потреба осмислити власне буття, визначити сенс власного життя, зрозуміти своє призначення, покликання.

В історії філософсько-етичного обґрунтування сенсу людського життя багато сучасних уявлень сходять до ідей минулого. Уперше розгляд цієї проблеми відображено в давньовавілонській літературній пам'ятці «Про сенс життя». У ній акцентовано на тому, що однією з причин, яка спонукає до пошуку сенсу життя, є невдоволеність людей існуючою дійсністю. І вперше висувається думка, що в кожній людини власний сенс життя.

В епоху Античності філософи стверджували, що сенс життя закладено в тих формах і засобах життєздійснення, які облагороджують, підносять людину над її природним існуванням. Особливу роль вони відводили розуму, знанням, здатності творити добро. Так, за Сократом, дотримання доброчинностей є сенсом життя і під час вибору свого шляху людина повинна керуватися власним розумом, удосконалювати його, а також прагнення та здібності як такі, що забезпечують вище благо. Про благо згадує і Арістотель, вважаючи його метою людського життя. Благо, за Арістотелем, – це добropорядність, самовдосконалення через набуття певних чеснот, активний спосіб життя на користь собі та суспільству, що і є вищою метою життя.

У середні віки витісняються антропоцентричні погляди античних мислителів, а постає філософсько-релігійне розуміння сенсу життя. Життя людини тепер тісно пов'язується з божественним світом, і сенсожиттєвий вибір людини підкорений волі Бога. Сенсом життя людини вважається служіння Всевишньому, подолання гріховності собі й підготовка до потойбічного, вічного життя.

Епоха Відродження з новою силою активізує проблему обґрунтування сенсу життя. Людина постає як творча індивідуальність, яка здатна бути тим, ким бажає, яка має право на власний вибір, тому сенс життя в її руках.

Філософсько-етична думка Нового часу також ставить питання про призначення людини, значущість її життя, сенс її діяльності. Особлива роль належить волі й обов'язку (за Кантом), які пробуджені власним розумом, визначають, спрямовують і надають цінності людському життю.

Гегель убачає призначення людини в тому, щоб підняти своє окреме існування до загальної природи, що, у свою чергу, пов'язано з опануванням досвіду людського роду, його культури, з прилученням до загальних духовних цінностей і суспільно значущої діяльності.

На сьогодні різноманіття думок про сенс життя має вигляд концепцій. В. Немировський виділяє кілька основних, залежно від об'єктивного значення, концепцій, які об'єднують у групи:

1. Сукупність концепцій, орієнтованих на прогресивний розвиток суспільства. Основна з них – творчо-альтруїстична, зміст якої полягає в безкорисливому служінні загальному благу.

2. Соціально-демографічна, яка відображає мету життя, пов'язану з народженням та вихованням дітей і внуків – нащадків, що мають продовжити життя.

3. Концепції ігрової діяльності, орієнтовані на духовний розвиток особистості, фізичний розвиток, комплексну ігрову діяльність. Щоправда, спроба реалізувати сенс життя лише через ігрову діяльність може призвести до соціально-паталогічних способів задоволення цієї потреби, оскільки із завершенням гри зникає мета і втрачається сенс життя.

4. Престижна концепція сенсу життя узагальнює практику різних способів свого соціального статусу, своєї значущості в очах оточення від професійної кар'єри до гонитви за багатством.

5. Гедоністична концепція визначає життя заради насолоди і керується принципом «після нас хоч потоп».

6. Конформістська модель життя відображає прагнення «жити, як усі», нічим не відрізняючись із натовпу, і означає, певною мірою, пристосування до будь-якого оточення.

7. Теологічна відображає релігійні погляди на мету життя, що спрямована на служіння Богові в тій чи іншій формі.

Така спрямованість представлена двома рівнями: світоглядним та соціальним. На першому формується уявлення особистості про сенс життя і є наслідком роздумів про життя та смерть. На другому відбувається конкретизація концепцій сенсу життя стосовно життєвих орієнтацій [2, с. 92–93].

Необхідність визначення сенсу життя зумовлена потребою людини в орієнтуванні власного існування, прогнозуванні результатів своєї життєдіяльності, і це стає важливою суб'єктивною умовою самореалізації особистості.

Питання про сенс життя, що постає перед кожною людиною, яка мислить, завжди має минуле – в історичному досвіді, і щось нове – у свідомості й самосвідомості конкретної історії та особистості.

Особистісний сенс не утворюється ізольовано від суспільства, його цінностей та ідеалів, які індивід опановує в процесі формування свідомості й самосвідомості, хоч у пошуках сенсу життя для людини неприпустимі позиції інших, оскільки це буде не свій, а чужий сенс.

У суспільній свідомості містяться сенси, уже накопичені поколіннями, ціннісні переваги різних культур і суспільно заохочені життєві цілі та ідеали. У духовному світі окремого індивіда ці смисли фіксуються у вигляді стійких соціальних стереотипів, якими людина користується, надаючи сенс своїм діям. У процесі набуття життєвого досвіду ці сенси переробляються, опрацьовуються і обираються особисто найбільш значущі.

Вивчити, виховати сенс життя неможливо, адже кожній людині потрібний власний життєвий сенс, який є виявом індивідуального бажання, усвідомленого пошуку й утвердження як результату самостійної творчості особистості. І незважаючи на те, що, як свідчать соціологічні дослідження, сенси життя різних людей достатньо типові, кожен із них індивідуальний, неповторний, унікальний за емоційною та змістовою наповненістю, як унікальна і неповторна кожна людина.

Сенс життя тісно пов'язаний із головною метою життя людини. Головна мета життя – це стійка, істотна мета, що виражає корінні інтереси особистості, відносно якої всі інші проміжні життєві цілі слугують засобом. Мета життя виступає провідним орієнтиром життєвої діяльності, пов'язуючи останню з ідеалом особистості. І саме в цій своїй якості мета життя близька до поняття сенсу життя. Визначення мети життя – один зі способів усвідомлення його сенсу. Злиття ідеалу й мети надають життю людини сенс [4, с. 91].

Сенс життя може змінюватися з розвитком особи. Це зумовлено різними чинниками: матеріально-економічними, соціальними, духовними змінами, досвідом, унаслідок чого змінюються потреби, ціннісні орієнтації, ідеали.

Сенс життя може бути індивідуалістично орієнтований, а також пов'язаний із суспільно значущими цілями та ідеалами. В індивідуалістичних сенсах переважає орієнтація на задоволення власних

пристрастей, потягів, іноді за рахунок і на шкоду колективним. А для другої орієнтації характерне поєднання, сполучення сенсів суспільно значущого й особистого буття, коли слугування спільній справі, безкорислива турбота про інших людей стає особистим благом і сенсом життя.

Отже, сенс життя – це стійка, домінуюча спрямованість моральної свідомості, що безпосередньо виявляється в соціальній діяльності особистості чи суспільної групи й має соціальну цінність [4, с. 92].

Вищим проявом реалізації сенсу життя особистості є щастя. Без усвідомлення сенсу людського буття неможливо зрозуміти, яким чином людина може бути щасливою.

Щастя – категорія суб'єктивна, вона доступна лише людям, тобто людське життя має ціну, оскільки воно спрямоване на досягнення щастя, інакше кажучи, щастя – обов'язкова умова існування людини.

Проблема щастя постійно фігурує в буденному спілкуванні людей. Актуальною є ця проблема і для філософів. Уявлення про щастя представників різних філософських напрямів відрізнялася від розуміння щастя пересічними людьми, але і для філософів, і для кожної людини щастя постає як потреба, як моральний імператив.

Усі хочуть бути щасливими, але уявляють щастя по-різному. Що ж таке щастя взагалі? Якими мають бути засади людської поведінки, чим потрібно керуватися особистості, щоб забезпечити для себе й для інших людей тривале щастя? Мислителі різних часів прагнули відповісти на ці запитання, намагалися з багатьох індивідуальних уявлень вивести загальне поняття істинного людського щастя.

В епоху Античності знаходимо різні способи пізнати щастя. Так, Сократ уважав щастя змістом добродійного буття, але щасливою може бути лише моральна людина, прекрасна душею, справедлива, чия душа не зачеплена злом або прагне звільнитися від зла. Справжнє істинне щастя – це турбота про свою душу, орієнтація на розум, істину й доброзичливість, прагнення завжди залишатися людиною, зберігати свою внутрішню гідність. Щастя у внутрішньому стані душі, у володінні чеснотами, головна з яких – справедливість. Учень Платона Арістотель теж визнає вищим благом щастя, яке визначає як особливий стан вдоволення, котре отримує людина від добродійної діяльності. Епікур визначав щастя дуже своєрідно: як свободу від тілесних і душевних страждань. Блаженство та щастя – це шлях до свободи, звільнення від страхів, журби, страждань. Епікур прагнув звільнити людину від страхів перед невідомим – волею Богів, Долею – і відкрити шлях до віри в себе. Саме власна свобода від страхів, заборон робить людину щасливою. А щаслива людина не буде робити зло.

В епоху Нового часу, коли відбувається зміна підходів до розуміння моралі, проблему щастя тлумачать своєрідно. Щастя – це моральне щастя, воно дається людині за морально гідне життя, а мораль, власне кажучи, є вченням не про те, як ми повинні досягти щастя, а про те, як ми повинні бути гідними його (за Кантом). Гегель пов'язує проблему щастя з призначенням людини – розумної, духовної істоти. Щастя людини в здатності активно втручатися в зовнішні обставини, підкоряти їх собі, вільно обирати долю, прилучатися до світу людської культури, хоч на цьому шляху людина стикається з безліччю суперечностей, але розум дає можливість не ховатися від них, а переборювати. Отже, виведення формули щастя – класична філософська проблема.

Висновки й перспективи подальших досліджень. У статті всебічно схарактеризовано моральні цінності людського життя, які є значущими для людини й суспільства. Розуміння їх залежить від рівня внутрішньої культури особистості, тому подальше розкриття теми є актуальним і потрібним, тому що цілком відповідає орієнтації сучасної молоді до морального вибору заради ідеалів і цінностей.

Джерела та література

1. Юрій М. Ф. Соціологія культури / М. Ф. Юрій. – К. : [б. в.], 2006. – 302 с.
2. Блощинська В. А. Етика : практикум / В. А. Блощинська. – К. : [б. в.], 2005. – С. 75–78.
3. Васильев К. Любов / К. Васильев. – М. : [б. и.], 1982. – С. 5–18.
4. Етика : навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Паннов та ін. – К. : [б. в.], 2002. – С. 102–103.

Полухович Татяна. Моральные ценности в жизни человека. В статье на основе анализа источников рассматриваются моральные ценности человеческой жизни, которые являются весомыми и значимыми с точки зрения общественных интересов и устойчивых норм. Ценности наполняют смыслом существования человека. Они отражаются в его сознании, в виде оценочных суждений. Ценности приобретают социальный смысл,

реализуются, если глубоко осознаются. Выделяют материальные и духовные ценности. Высшими духовными ценностями являются любовь, смысл жизни, правда, справедливость.

Ключевые слова: ценность, моральная жизнь человека, свобода, смысл жизни, счастье.

Poluhtovych Tetiana. Moral Values in Human Life. On the basis of analysis of the sources considered moral value of human life that is significant and meaningful in terms of public interest and become the norm. Values fill the meaning of human existence. They appear in her mind, as value judgments. Values acquire social meaning, realized if deeply understood. There are material and spiritual values. The highest spiritual values of love, the meaning of life, truth, justice.

Key words: value, moral life, liberty, the meaning of life and happiness.

Стаття надійшла до редколегії
09.04.2013 р.

УДК 165.242.1:530.145

Олександра Стебельська

Інтегральний характер квантового підходу до вивчення природи свідомості

Статтю присвячено аналізу квантово-механічних досліджень природи свідомості. Квантова теорія свідомості прагне синтезувати у власному вченні такі науки, як психологія, філософія, фізика, кібернетика, нейрофізіологія, еніологія та ін. У результаті критичного аналізу стверджено неможливість обмежити дослідження природи свідомості вивченням функціонування мозку людини. Свідомість долає ці межі, як і межі суб'єктивності, і постає надпросторовою та надчасовою сутністю.

Ключові слова: свідомість, квантова механіка, голографія, надпросторовість, надчасовість, нелокальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасному світі проблема свідомості постала особливо гостро, оскільки від розв'язання того, *що* чи *хто* ми є, залежить розв'язання всіх фундаментальних проблем людства, починаючи від онтологічних та гносеологічних, і завершуючи етичними та естетичними. Сьогодні у спробах осмислити свідомість немає однозначної філософської думки. Частина філософів, зокрема менталісти вважають, що свідомість – унікальна реальність, яка володіє своїм особливим онтологічним статусом. На противагу їм, філософи-еволюціоністи вважають свідомість епіфеноменом еволюційних матеріальних процесів. Між цими двома дискурсами свідомості існує чимала кількість підходів, які пропонують власні та дещо відмінні шляхи вивчення природи свідомості. Аналіз даної проблематики й становить мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Серед основних філософських підходів щодо природи свідомості можна назвати трансцендентальний, феноменологічно-екзистенційний, структуралістський та постструктуралістський, лінгвістичний, діалектичний та інші; до підходів конкретно-наукового плану належать емерджентний, когнітивний, елімінативний та ін. Підходів до теми та концепцій свідомості існує досить багато, і в певний момент видається, що природа свідомості розмивається і стає фактично непомітною за всіма варіантами розв'язання питання про її природу. Як тільки ми починаємо говорити про свідомість, вона перетворюється на ВСЕ! Вона і там, і тут. І пояснювати її можна, ґрунтуючись на різних позиціях. Характерні риси свідомості при цьому набувають такого розмаїття, що вона просто розчиняється в цих кількісних визначеннях, а тому схопити її суть неможливо.

Тому не дивно є поява позиції такого філософа-лінгвіста, як Л. Вітгенштейн, який зазначав, що не варто говорити про те, що не набуває чітких та визначених образів, оскільки це загрожує нам породженням усе нових і нових проблем, замість розв'язання основних. «Правильним методом філософії був би такий: не говорити нічого, окрім того, що може бути сказано, – отже, крім пропозицій природознавства, тобто того, що не має нічого спільного з філософією, і потім завжди, коли хто-небудь захоче сказати щось метафізичне, показати йому, що він не дав жодного значення деяким знакам у своїх пропозиціях» [5, с. 217]. Однак ризикну не погодитись із автором, оскільки якби